

BEELDENE VORMING DERDE GRAAD KSO

LEERPLAN SECUNDAIR ONDERWIJS

VVKSO – BRUSSEL D/2011/7841/004
(vervangt D/1992/0279/074G met ingang van 1 september 2011)

Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs
Guimardstraat 1, 1040 Brussel

Inhoud

Lessentabel	3
1 Beginsituatie.....	4
1.1 Kiezen voor de derde graad Beeldende vorming.....	4
1.2 Beginsituatie.....	4
2 Algemene doelstellingen	5
2.1 Inleiding	5
2.2 Algemene doelstellingen	5
2.3 Het leerplan	5
3 Algemene pedagogisch-didactische wenken en didactische middelen	6
3.1 Het leerplan	6
3.2 De opdrachten.....	6
3.3 Het atelier	6
3.4 De begeleiding	6
3.5 De geïntegreerde proef	7
4 Leerplandoelstellingen en didactische wenken	8
4.1 Beeldende vorming (KV Beeldende vorming).....	8
4.2 Kunstinitiatie (KV Kunstinitiatie)	10
4.3 Waarnemingstekenen (KV Waarnemingstekenen).....	11
5 Minimale materiële vereisten.....	14
6 Evaluatie	15
6.1 Evalueren conform de visie op onderwijs.....	15
6.2 Hoe evalueren?	15
7 Leerplanwerking.....	17
8 Bibliografie	18

Lessentabel

Zie website van het VVKSO bij lessentabellen.

1 Beginsituatie

1.1 Kiezen voor de derde graad Beeldende vorming

De derde graad Beeldende vorming richt zich tot jongeren die

- interesse hebben voor beeldende kunsten en hun communicatieve mogelijkheden;
- zich aangetrokken voelen tot de wereld van het artistiek gebeuren en die actief aan deze wereld willen participeren;
- bereid zijn via hun werk een diepere relatie aan te gaan met de hun omringende wereld, in artistieke dialoog te treden met de anderen, hun creatieve en kunstzinnige mogelijkheden ten volle te ontwikkelen;
- artistiek zijn en persoonlijke oplossingen voor problemen aanreiken;
- kritisch ingesteld zijn;
- abstracte concepten begrijpen;
- sterke communicatieve vaardigheden beheersen en zich vlot kunnen uiten;
- zelf referentiekaders kunnen oproepen.

Enkele belangrijke attitudes om het kunstonderwijs te kunnen volgen zijn: een kritische, intuïtieve, scheppende en verbeeldende ingesteldheid, het streven naar authenticiteit, een doordachte en methodische aanpak en zelfwerkzaamheid.

1.2 Beginsituatie

De leerlingengroep is meestal vrij heterogeen.

- Jongeren stromen in via de tweede graad Beeldende en architecturale vorming kso. Deze leerlingen hebben al attitudes, kennis en vaardigheden verworven op het gebied van:
  - het verwerven van een onderzoekende, verkennende, experimentele en creatieve beeldende ingesteldheid;
  - gericht en geconcentreerd leren waarnemen en deze waarneming beschrijven in een beeldende, tekenen vormtaal;
  - het ontwikkelen van het ruimtelijk, tactiel en visueel bewustzijn en vermogen;
  - onderzoekend leren, procesmatig werken en zich documenteren;
  - het ontwikkelen van een persoonlijke benadering bij het oplossen van gestelde problemen;
  - het ontdekken van materiële en spirituele aspecten eigen aan de ruimte en het beeldende;
  - het op analytische en synthetische wijze beschrijven van inhoud, vorm, karakter, en andere referentiekaders via een aan inhoud, proces, materiaal en techniek eigen begrippenkader en correcte woordenschat;
  - op een sensitieve, eerlijke en persoonlijke wijze reflecteren en communiceren over het eigen werk en dat van anderen;
  - het ontwikkelen van een kritische ingesteldheid en interesse voor de maatschappelijke en culturele activiteit;
  - het situeren van kunst binnen tijd en ruimte.
- Jongeren stromen in uit andere studierichtingen en/of onderwijsvormen of volg(d)en deeltijds kunstonderwijs. De leerlingen kunnen indien nodig bijgewerkt worden via inhaallessen en/of gedifferentieerde aanpak.

2 Algemene doelstellingen

2.1 Inleiding

De algemene doelstellingen en leerplandoelstellingen bieden een kader voor de artistieke activiteiten in deze studierichting zonder die vast te leggen. De doelstellingen laten ruimte voor een dynamische en creatieve aanpak van de leraar, voor overleg tussen de leraar en de leerling, voor een "samen op zoek gaan". Het vormingsproces beoogt het ontwikkelen van een beeldende, creatieve, individuele, intuïtieve en scheppende intelligentie en vermogen.

2.2 Algemene doelstellingen

- 1 Op persoonlijke wijze vorm geven aan ideeën en emoties.
- 2 Ontwikkelen van de beeldende intelligentie, het beeldend vermogen, de creativiteit en de persoonlijkheid door middel van ervaren, beleven, analyseren, interpreteren, creëren van en reflecteren op tweedimensionaal, ruimtelijk, multimediaal en conceptueel werk.
- 3 Eigen doelen kiezen en deze verwezenlijken.
- 4 Activeren en stimuleren van beeldende intelligentie, sensitiviteit en vermogen door:
  - het eigen werk en dat van anderen te bevragen;
  - leren innemen van een persoonlijk standpunt;
  - inzicht te verwerven in het functioneren van de waarneming, het kijken en het zien;
  - zich bewust te worden van, inzicht te verwerven in en het ontwikkelen van de eigen persoon;
  - zich bewust te worden van, inzicht te verwerven in en het ontwikkelen van voorstellingswijzen en -technieken.

2.3 Het leerplan

De leerplandoelstellingen en didactische wenken zijn ingedeeld volgens drie vakgebieden:

- Beeldende vorming (hoofdstuk 4.1);
- Kunstinitiatie (hoofdstuk 4.2);
- Waarnemingstekenen (hoofdstuk 4.3).

Deze drie vakgebieden zijn de invalshoeken voor het onderzoek van de beeldende expressiemogelijkheden en de beeldende middelen, materialen en technieken.

Beeldende vorming, kunstinitiatie en waarnemingstekenen kunnen al dan niet geïntegreerd of in verschillende vakdomeinen aangeboden worden.

3 Algemene pedagogisch-didactische wenken en didactische middelen

3.1 Het leerplan

Het leerplan is geen strak te volgen schema. Het is een kader voor de artistieke activiteiten zonder die vast te leggen, een beschrijving van de contouren, dat de mogelijkheid biedt om beeldende vorming, kunstinitiatie en waarnemingstekenen in te vullen.

3.2 De opdrachten

De doelstellingen worden bereikt via opdrachten die een uitdaging bevatten. Tijdens het uitvoeren van de opdrachten ontwikkelt de leerling zijn sensitiviteit en groeit hij op persoonlijke wijze in competentie: in vaardigheid, kennis en attitude. Deze groei maakt deel uit van zijn wordingsproces en is zo onlosmakelijk verbonden met zijn groei als mens.

Opdrachten zijn zowel gericht op het realiseren van specifieke doelstellingen uit de vakgebieden als op het realiseren van doelstellingen over de vakgebieden heen. De opdrachten worden in groep voorbereid en geëvalueerd door een lerarenteam dat bestaat uit vakspecialisten.

Een opdracht

- is haalbaar qua moeilijkheidsgraad en sluit aan op wat verworven is.
- bevat uitdagende en nieuwe inhoudelijke en vormelijke elementen.
- heeft een bevestigend karakter en zet aan tot onderzoek en studie.
- sluit aan bij de persoonlijke interesses en leefwereld van de jongere.
- laat ruimte voor intuïtieve, spontane en individueel gestuurde processen.
- is soms begrensd en soms open wat materiaalgebruik, beeldende middelen en techniek betreft.
- zet er geregeld toe aan verbanden te leggen tussen de eigen werkzaamheden, het maatschappelijk en cultuurhistorisch gebeuren en kunst.
- speelt geregeld in op actuele gebeurtenissen.
- kan kaders in vakoverschrijdend thematisch werk. Bij vakoverschrijdende projecten wordt het lessenrooster gedurende een bepaalde tijd doorbroken of wordt er thematisch gewerkt binnen het bestaand rooster.
- kan geheel of gedeeltelijk gerealiseerd worden op buitenschoolse locaties zoals tentoonstellingen, musea, culturele evenementen en tijdens uitstappen of studiereizen.

3.3 Het atelier

De school bepaalt de infrastructurele ordening waarbinnen de opdrachten gerealiseerd worden. Hierbij kan de school zich laten leiden door de eigen visie, traditie en specifieke competenties van de leraren. De realisatie van het leerplan in een of verschillende vaklokalen/ateliers is een belangrijk aandachtspunt aangezien dit het organogram is waarbinnen de jongere op een flexibele wijze de opdrachten moet kunnen realiseren en de doelstellingen moet bereiken.

3.4 De begeleiding

De jongere wordt begeleid in het ontdekken en ontwikkelen van zijn talenten, in zijn ontwikkeling als persoon en als deelnemer aan het culturele en maatschappelijke gebeuren. De klemtoon ligt op individuele begeleiding. Voor weinig probleemstellingen in dit leerplan is er slechts een exacte oplossing die vooraf gekend is.

Het is de taak van de jongere om uit vele mogelijkheden tot een creatieve, kunstzinnige en persoonlijke oplossing te komen voor een twee- en driedimensionale vraagstelling in de context van Beeldende vorming. De wijze waarop de jongere als individu zijn creatief proces stuurt tijdens het tot stand komen van het eindresultaat is minstens even belangrijk als het eindresultaat zelf.

De begeleiding bestaat erin dat je de jongere bijstaat bij het zelfstandig leren sturen van zijn leerproces. Een leerproces dat, in de context van deze studierichting, niet eindigt op het einde van de derde graad. Zelfs niet na het hoger onderwijs. Na zijn "schoolloopbaan" moet de jongere als volwassene in staat zijn verder richting en voortgang te geven aan zijn studie, met de beeldende problemen waarmee hij wordt geconfronteerd als uitgangspunt.

3.5 De geïntegreerde proef

De geïntegreerde proef heeft tot doel de mate waarin de jongere de beoogde algemene doelstellingen heeft verworven (alle of een deel ervan) op een synthetische en realiteitsgebonden wijze te toetsen. Die proef moet tijdens het tweede leerjaar van de derde graad Beeldende vorming gerealiseerd worden. Het concept, de opdracht en de realisatie van de proef krijgen van bij het begin van dit tweede leerjaar voldoende aandacht.

4 Leerplandoelstellingen en didactische wenken

4.1 Beeldende vorming (KV Beeldende vorming)

In beeldende vorming wordt de leerling geïnitieerd in het werken in het platte vlak en in de ruimtelijke vormgeving. Beide aspecten komen op een evenwichtige wijze aan bod. Naast de gebruikelijke technieken kunnen ook digitale techniek, bewegingsexpressie, video ... als hulpmiddel gebruikt worden.

Leeswijzer

De volgorde van de doelen is niet zo dat er een chronologie in zit, of dat er aangegeven wordt dat de bovenste doelen de belangrijkste zijn.

LEERPLANDOELLEN

Ervaring, beleving, analyse, interpretatie, creatie en reflectie

De jongere

- 1 zoekt naar en ontwikkelt een eigen persoonlijke beeldtaal.
- 2 onderzoekt een aantal aspecten van de verschillende vakdomeinen (analyse):
  - het picturale;
  - het grafische;
  - de tekenkunst;
  - het ruimtelijke;
  - het multimediale;
  - het conceptuele.
- 3 creëert beeldend werk in het tweedimensionale vlak en in de ruimte:
  - via analyse van en hercreëren naar bestaand werk;
  - via studie naar de natuur en de cultuur;
  - via open opdrachten;
  - vanuit de eigen persoonlijkheid.
- 4 plaatst werk in en creëert werk voor een omgeving, ruimte of situatie die men eventueel zelf creëert.
- 5 onderzoekt en hanteert relaties zoals:
  - vorm, kleur, contrast, compositie, samenhang ...
- 6 licht de beeldende middelen, materies en technieken toe die tijdens een opdracht aan bod komen.

Middelen, materies en technieken

De jongere

- 7 onderzoekt en hanteert beeldende middelen en hun relaties zoals (onderstaande opsomming is niet limitatief):
  - punt, lijn, vlak, volume;
  - licht en kleur;
  - vorm en restvorm;
  - samenhang, verhouding, contrast en compositie;
  - dieptewerking en perspectief;
  - maat, formaat;
  - richting, ritme, beweging;
  - structuur, textuur en schriftuur;
  - ...

- 8 vergroot zijn uitdrukkingmogelijkheden door onderzoeken, hanteren van en experimenteren met diverse materies zoals:
- beelddragere zoals:
    - papier, karton, hout, schilderdoek, vindmaterialen, hardboard, glas, geprepareerd papier, fotopapier, allerhande stoffen, cd-roms, internet ...
  - dekkende, transparante opbrengmaterialen zoals:
    - acrylverf aquarel, ecoline, inkt, gouache, houtskool, krijt, olieverf, pastel, grafiet, waterverf, transferinkt ...
  - droge en natte materie zoals:
    - klei, gips ...
  - harde en zachte materie zoals:
    - was, karton, hout, steen, metaal ...
- 9 vergroot zijn uitdrukkingmogelijkheden door onderzoeken, hanteren van en experimenteren met diverse technieken zoals:
- teken- en schildertechnieken;
  - collage en assemblage;
  - grafische technieken: hoog-, diep-, vlak- en doordruktechniek;
  - verspanende, opbouw- en verbindingstechnieken:
    - kappen, zagen, raspen, vijlen, schuren ... met beitels, vijlen, raspen ...
    - boetseren, assembleren, gieten, stapelen, stutten ... met hamers, spatels ...
    - binden, lassen, timmeren, verlijmen, knopen, naaien ... met lasapparaat, paletmessen, opwarmingstoestel voor was ...;
  - verpakken/omvatten, ontmantelen, doorboren, doordringen, hangen ...;
  - textieltechnieken;
  - multimediale technieken.
- 10 werkt op een milieubewuste en veilige wijze:
- veiligheidsnormen in atelier opvolgen;
  - producten en gereedschappen in het atelier onderscheiden en er veilig mee omgaan;
  - persoonlijke beschermingsmiddelen gebruiken;
  - afval op een veilige en milieuvriendelijke wijze verwijderen.

DIDACTISCHE WENKEN

- Overleg en samenwerking tussen een beperkt aantal vakleraren is noodzakelijk.
- Bij het toelichten gebruiken de leerlingen de gepaste terminologie. Als die in kunstinitiatie aangebracht wordt, dan kun je hier op terugvallen. Maak hierover duidelijke afspraken.
- Zowel de opdracht, het proces als het eindresultaat worden geregeld samen besproken. Je zorgt ervoor dat alle leerlingen geregeld aan bod komen zodat ze op deze wijze leren openstaan voor andere meningen, zich bewust worden van de eigen mening en de eigen mening leren communiceren.
- Geestdrift, overtuiging, eerlijkheid, wederzijds respect, pedagogisch-didactische onderlegdheid en vakkennis van de leraar zijn belangrijk. Het bezielende woord en het persoonlijke en artistieke voorleefgedrag van de leraren spelen een belangrijke rol in het groeiproces van de jongere. Als leraar geef je echter ook blijk van een (zelf)relativeringsvermogen.
- Technieken kunnen toepassen is geen doel op zich, maar een middel om zich persoonlijk, artistiek te ontplooiën.
- De wereld van de kunst bestaat ook buiten de muren van het atelier. Lessen op locatie buiten de schoolgebouwen, bezoek aan tentoonstellingen, studiereizen kunnen een meerwaarde zijn, maar vragen ook een degelijke voorbereiding. Die activiteiten kunnen in overleg met de collega's kunst- en algemene vakken voorbereid worden.
- Het is interessant over een goed uitgeruste (analoge of digitale) bibliotheek te beschikken.

- De groei van de jongere vanuit de eigen persoon is een belangrijk aandachtspunt. De jongere wordt individueel begeleid in zijn zoeken naar en realiseren van persoonlijke oplossingen. Het inhoudelijke aspect is hier zeker ook belangrijk. De leerling leert en krijgt de kans om een eigen visie (tekst) uit te drukken.
- Geef de leerlingen doordachte opdrachten. Een opdracht bevat uitdagende en nieuwe inhoudelijke en vormelijke elementen. De opdracht heeft een bevragend karakter en zet aan tot onderzoek en studie. Daarbij is er ruimte voor intuïtieve, spontane en individueel gestuurde processen. Een opdracht is soms begrensd, soms open wat materiaalgebruik, beeldende middelen en techniek betreft en zet er geregeld toe aan verbanden te leggen tussen de eigen werkzaamheden, het maatschappelijk en cultuurhistorisch gebeuren en kunst.

4.2 Kunstinitiatie (KV Kunstinitiatie)

Kunstinitiatie bouwt verder op de verworvenheden van de tweede graad Beeldende en architecturale vorming.

Elke methode om kunst te beschouwen kan in vraag gesteld worden en/of weerlegd worden. Bij de initiatie in de wereld van de kunst vertrekt je van de leerling als persoon. De jongere voelt zich aangesproken door een beroep te doen op zijn emotioneel vermogen (affectief), op zijn vermogen tot kennen (cognitief) en op zijn gevoeligheid voor zintuiglijke indrukken (sensitief). Via waarneming, zelfwerkzaamheid, reflectie en dialoog worden deze vermogens verder ontwikkeld.

Vertrekkend van de leerplandoelstellingen reikt de leraar de jongere een verscheiden affectief, cognitief en sensitief referentiekader aan. De jongere leert het eigen beeldend werk, de eigen ideeën en de beeldtaal in zijn omgeving confronteren met en plaatsen in de wereld van kunst, cultuur, kunsttheorie en kunstbeschouwing. Namen, data, algemene historische situering en stellingen zijn relevante hulpmiddelen, maar geen doelen op zich. Het (kunst)historisch kader is een doelstelling voor het vak Kunstgeschiedenis.

Overleg, thematisch/vakoverschrijdend werk en gezamenlijke initiatieven van de leraren vinden geregeld plaats. Via Kunstinitiatie kun je verbanden leggen tussen de algemene vorming en de kunstvakken, kun je een brug slaan tussen “atelier” en “theorie”.

Leeswijzer

De volgorde van de doelen is niet zo dat er een chronologie in zit, of dat er aangegeven wordt dat de bovenste doelen de belangrijkste zijn.

LEERPLANDOELLEN

De jongere

- 1 analyseert, beschrijft, ontdekt, reflecteert en verwoordt inhoudelijke, zintuiglijke en materiële (middelen, materies en technieken) aspecten van kunstwerken:
  - in de diepte waarnemen van kunstwerken (architectuur, beeldende kunst, dans, muziek, theater ...), kunstbeschouwing.
- 2 participeert aan het kunstgebeuren en uit zijn kunstbeleving.
- 3 confronteert het eigen werk, de eigen ideeën en de beeldtaal in de omgeving met de wereld van de actuele kunst, cultuur, kunsttheorie en –filosofie:
  - inhoudelijk en vormelijk uitdiepen en in een ruimer kader plaatsen van opdrachten en realisaties uit “beeldende vorming”;
  - kennisnemen en ter discussie stellen van verschillende visies over kunst en beeldende kunst: culturele, kunstkritische, kunstfilosofische, individuele, wereldbeschouwelijke ...;
  - participeren aan het kunstgebeuren, documentatie verzamelen/zich informeren en reflecteren op kunstzinnige thema's uit de actualiteit en de leefomgeving/-wereld;
  - de terminologie van de beeldtaal hanteren.

- 4 legt een verband tussen gemeenschappelijke aspecten van verschillende kunstvormen;
- kennisnemen, waarnemen en toelichten van geschriften, kenmerken, visies en theorieën, vergelijken van kunststromingen en -vormen.

DIDACTISCHE WENKEN

- Het is van belang dat de leerling over een neerslag beschikt van de aan bod gekomen leerstof. Een werkschrift kan hierbij een dankbaar didactisch hulpmiddel zijn.
- Studiereizen, bezoek aan musea, tentoonstellingen, manifestaties, beurzen ... en het bijwonen van concerten, debatten, dans-, film-, en theatervoorstellingen wordt aanbevolen.
- Bij kunstinitiatie komen de leerlingen in contact met kunst en cultuur via bijvoorbeeld een thematische benadering. Het accent ligt vooral op het leren omgaan met, praten over, wegnemen van vooroordelen over en vormen en formuleren van eigen inzichten over kunst en cultuur. Door middel van multimediale technieken, allerlei beelden zoals dia's en video-opnames, museum- en galeriebezoeken, het lezen van boeken, kunsttijdschriften, recensies ... krijgen de leerlingen een ruim beeld van wat er zich vandaag in de wereld van de kunst voordoet.
- Kunstinitiatie bestrijkt het volledige domein van de beeldcultuur. Leerlingen participeren via internet, tv, games, publiciteit, videoclip actief en passief aan de hedendaagse beeldcultuur. Kunstinitiatie moet oog hebben voor deze culturele en maatschappelijke realiteit.
- Het klassengesprek maakt ook deel uit van het evaluatieproces:
  - kan de leerling zich een mening vormen, argumenteren, ideeën ontwikkelen en die verdedigen?
  - getuigen de argumenten van inzicht?
  - overstijgen de argumenten de sfeer van de louter persoonlijke appreciatie en kunnen ze gekaderd worden binnen een bredere algemene kunstcontext?
- Kunstinitiatie is ondersteunend voor het atelierwerk en voor de gip.
- Het is interessant om over een goed uitgeruste (analoge of digitale) bibliotheek te beschikken.

Wisselwerking tussen verschillende ateliers en/of andere vakken is verrijkend. Overleg geregeld met collega's van andere vakken die aanverwante thema's binnen hun vak aan bod brengen. Dit kan bijvoorbeeld met de collega kunstgeschiedenis, maar ook met een collega Nederlands of een andere taal, met de collega filosofie ...

4.3 Waarnemingstekenen (KV Waarnemingstekenen)

Tekenen is een primaire en universele vorm van communicatie, het is een dialoog met de werkelijkheid. Door deze op analytische, abstraherende en structurele wijze te bestuderen leert de leerling zich op authentieke wijze uitdrukken. Hij hanteert hiervoor specifieke materialen en technieken, ontdekt via een eigen schriftuur de samenhang tussen inhoud en vormgeving, ontwikkelt zijn visueel, sensitief en tactiel bewustzijn en vermogen, geeft richting en voortgang aan zijn persoonlijk leerproces.

De waarneming is een breed werkterrein. Bij het tekenen naar waarneming kun je vertrekken van de studie van de wereld, ook stilstaande studieobjecten en tekenen naar beweging kunnen aan bod komen. Je kunt tekenen naar directe observatie en vanuit het geheugen. Bepaalde aspecten zoals licht, lijn, compositie, werking; constructie, materiaal, techniek, het globale, het detail ... kunnen bronnen van inspiratie en studie zijn. Je kunt bij het tekenen overdrachtelijke kennis en vaardigheden opnemen en/of een eigen schriftuur ontwikkelen.

De tekening naar waarneming kan beschouwd worden als een artistiek product op zich en/of ondersteunend zijn bij de specifieke beeldende werkzaamheden in de context van de studierichting.

Overleg, thematisch/vakoverschrijdend werk en gezamenlijke initiatieven van de leraren vinden geregeld plaats.

Leeswijzer

De volgorde van de doelen is niet zo dat er een chronologie in zit, of dat er aangegeven wordt dat de bovenste doelen de belangrijkste zijn.

LEERPLANDOELLEN

De jongere

- 1 visualiseert het waarnemingsveld met een brede waaier beeldende materies, middelen en technieken.
- 2 analyseert alle facetten die de verschijningsvorm van een studieobject bepalen.
- 3 heeft inzicht in vorm, werking en constructie van de zichtbare werkelijkheid.
- 4 heeft inzicht in de eigenheid van geometrische en organische vormen.
- 5 hanteert een gelaagde, analyserende en onderzoekende tekentaal.
- 6 ziet (visuele) en tekent (tactiele) op een gecoördineerde wijze.
- 7 wendt de verworven kennis, vaardigheden en attitudes aan in de eigen beeldtaal en in het geheel van de vorming.

Mogelijke contexten voor de realisatie van de leerplandoelen (opsommingen zijn niet limitatief)

- *Een gediversifieerd aanbod uit studieobjecten zoals:*
  - menselijk figuur, portret, naaktstudie ...;
  - fauna en flora;
  - objecten: stilleven, replica ...;
  - omgeving: interieur, straatbeeld, stadsbeeld, landschap, architectuur, exterieur ...;
  - document: historisch materiaal, foto's, tijdschrift, boeken ...;
- *Gericht waarnemen en tekenmethodes toepassen (een gediversifieerde keuze uit):*
  - analytisch tekenen;
  - contourtekenen;
  - meten en schatten: (grootste) hoogte en breedte, afstanden, assen ...;
  - snelschetsen;
  - tekenen van positieve en negatieve ruimte;
  - toontekenen.
- *Beeldende materialen:*
  - gediversifieerd gebruik van dragers met verschillende textuur en formaat zoals:
    - papier, karton, doek, geprepareerd papier ...;
  - gediversifieerd gebruik van tekenmaterialen en -instrumenten zoals:
    - houtskool, grafietpoeder;
    - inkt: tekeninkt, schrijfkinkt, diverse kleuren, bister ...;
    - krijt: vet, droog en oplosbaar in water;
    - pennen: profielpen, ballonpen, rietpen, balpen, mechanische pen, zelf gemaakte pen ...;
    - penselen: puntpenseel, Japans penseel ...;
    - potloden: grafietstift, conté, kleurpotloden, negro potlood ...;
    - stiften: viltstift, lay-outmarker ...;
    - verf: gouache, aquarel, acryl, olieverf ...
  - gediversifieerd aanbod vanuit infrastructurele invalshoek zoals:
    - tekenezel, tekentafel, schetsplank, tafel, stoel, kruk, attributen (doeken, panelen, meubilair, verlichtingselementen ...
- *Beeldende middelen zoals:*
  - compositie, organisatie, ordening;
  - verhouding;

- vorm- en vormweergave;
- lijnvoering;
- plasticiteit;
- ruimte, ruimtewerking, volume;
- structuur, textuur, materiaalweergave;
- licht – donker;
- toon- en grijswaarde;
- kleur;
- contrast;
- beweging;
- constructie en werking.

DIDACTISCHE WENKEN

- Studies (langere tijdsduur) en schetsen (kortere tijdsduur) worden met verschillende materialen en in verschillende technieken gemaakt. Je hebt zowel aandacht voor diversiteit als voor diepgang. De materialen en technieken hoeven niet altijd door de leraar bepaald te worden, maar kunnen een persoonlijke keuze van de leerling zijn.
- De atelieropdrachten en taken worden zowel als geïntegreerde opdrachten als in de context van waarnemingstekenen geformuleerd.
- De leerlingen zijn in het bezit van een werkmap/schetsboek die/dat altijd geconsulteerd kan worden en waarin alle tekeningen, schetsen, taken, modellen worden bewaard.
- Het waarnemingstekenen ondersteunt de psychomotorische ontwikkeling van de leerling. Geregelde oefening (ook buiten de lessen via bv. thuisopdrachten) wordt ten zeerste aanbevolen.

5 Minimale materiële vereisten

- Voldoende ruim lokaal/atelier uitgerust met in de hoogte verstelbare tekentafels en/of schildersezels
- Opbergkasten en ladekast voor papier.
- Didactisch schetsmateriaal (o.a. voor perspectief en stilleven).
- Mogelijkheid om studieobjecten en werk te presenteren: prikboarden, kaders, sokkels ...
- Goede algemene verlichting en spotlichtbronnen om objecten te belichten.
- Mogelijkheid tot gebruik van 3D-atelier: kleivoorraad en bewaarmogelijkheid, assortiment sokkels bij voorkeur gemonteerd op wielen, enkele werktafels met bankschroef en basisgereedschappen (hamers, beitels, zagen ...), rekken, stevige (muur)banken.
- Stromend water en wastafel.
- Toegang tot projectie van verschillende bronnen, klankinstallatie, tv, overhead en computer met dataprojector.
- Toegang tot bibliotheek/mediatheek en internet (informatiebronnen: kunst algemeen, vrije beeldende kunst, beeldende kunst, toegepaste beeldende kunst en architectuur).
- Lokaal met mogelijkheid om te verduisteren.

6 Evaluatie

6.1 Evalueren conform de visie op onderwijs

Evaluatie is niet alleen kennisgericht. Het ontwikkelen van leerstrategieën, van algemene en specifieke attitudes en de groei naar **actief leren** krijgen een centrale plaats in het leerproces. Hierbij neemt de leraar naast vakdeskundige de rol op van **mentor**, die de leerling kansen biedt en methodieken aanreikt om voorkennis te gebruiken, om nieuwe elementen te begrijpen en te integreren.

Evaluatie is een onderdeel van de leeractiviteit van leerlingen en vindt bijgevolg niet alleen plaats op het einde van een leerproces of op het einde van een onderwijsperiode. Evaluatie maakt integraal deel uit van het leerproces en is dus geen doel op zich.

Evalueren is noodzakelijk om **feedback** te geven aan de leerling en de leraar.

- Door rekening te houden met de vaststellingen gemaakt tijdens de evaluatie kan de leerling zijn **leren optimaliseren**.
- De leraar kan uit evaluatiegegevens informatie halen voor **bijsturing** van zijn **didactisch handelen**.

Behalve het bijsturen van het leerproces en/of het onderwijsproces is een evaluatie ook noodzakelijk om andere **toekomstgerichte beslissingen** te ondersteunen zoals oriënteren en delibereren. Wanneer hierbij rekening gehouden wordt met de mogelijkheden van de leerling, dan staat ook hier **de groei van de leerling centraal**.

Evaluatie wordt zo een **continu proces** dat optimaal en motiverend verloopt in **stress- en sanctiearme** omstandigheden.

6.2 Hoe evalueren?

6.2.1 De leerling centraal

Bij evaluatie staat steeds de **groei van de leerling centraal**. De te verwerven kennis, vaardigheden en attitudes worden bepaald door de leerplandoelstellingen.

Uit het voorgaande volgt dat de leraar zich bevraagt over de keuze van de evaluatievormen. Het gaat niet op dat men tijdens de leerfase het **leerproces** benadrukt, maar dat men finaal alleen het **leerproduct** evalueert. De literatuur noemt die samenhang tussen proces- en productevaluatie **assessment**.

Een goede evaluatie moet gespreid zijn in de tijd en moet voldoen aan criteria van doelmatigheid en billijkheid.

- Een **doelmatige evaluatie** moet aan de volgende aspecten beantwoorden: **validiteit, betrouwbaarheid** en **efficiëntie**.
- Men kan spreken van een **billijke evaluatie** indien er sprake is van **objectiviteit, doorzichtigheid en normering**.

Bij assessment nemen de actoren van het **evaluatieproces** een andere plaats in. De meest gebruikte vormen zijn **zelfevaluatie, co-evaluatie** en **peerevaluatie**.

- **Peerevaluatie (leerling-leerling):**
Bij peerevaluatie beoordelen de leerlingen elkaar.
- **Co-evaluatie of collaboratieve evaluatie (leerling-leraar):**
Bij co-evaluatie creëert men een evaluerende dialoog tussen de leraar en de leerling(en).
- **Zelfevaluatie (leerling):**
Hierbij evalueert de leerling zichzelf.

6.2.2 Rapportering

Wanneer we willen ingrijpen op het leerproces is de **rapportering, de duiding en de toelichting** van de evaluatie belangrijk. Indien men zich na een evaluatie enkel beperkt tot het meedelen van cijfers krijgt de leerling weinig adequate feedback. In de rapportering kunnen de sterke en de zwakke punten van de leerling weergegeven worden. Eventuele adviezen voor het verdere leerproces kunnen ook aan bod komen.

7 Leerplanwerking

Leerplannen van het VVKSO zijn het werk van leerplancommissies, waarin begeleiders, leraren en eventueel externe deskundigen samenwerken.

Op het voorliggende leerplan kunt u als leraar reageren en uw opmerkingen, zowel positief als negatief, aan de leerplancommissie meedelen via e-mail (leerplannen.vvksso@vsko.be).

Vergeet niet te vermelden over welk leerplan u schrijft: vak, studierichting, graad, nummer.

Langs diezelfde weg kan u zich ook aanmelden om lid te worden van een leerplancommissie.

Dit leerplan kwam tot stand met de medewerking van:

- Karen Boffé, Sint-Lucas, Antwerpen;
- Tom De Clippel, Kunsthumaniora Sint-Lucas, Gent;
- Willo Gonnissen, Kunstschool, Genk;
- Christa Moerenhoudt, Sint-Lukas Kunsthumaniora, Schaarbeek;
- Liesbeth Breugelmans, Heilig Graf, Turnhout;
- Katy De Bock, Technisch Instituut Heilige Familie, Brugge.

8 Bibliografie

Boeken

- **ALBERTI**, Over de schilderkunst. ISBN 9053522840
- **BERGER, J.**, Het moment van het kubisme. ISBN 9061680980
- **BERGER, J.**, On drawing. ISBN 9780954897635
- **CLARK, K.**, Civilisatie. ISBN 9022840182
- **FRASER T., BANKS A.**, Kleurenleer, Librero.
- **GOETHE**, Kleurenleer. ISBN 9060382676
- **GOMBRICH, E.H.**, Eeuwige schoonheid. ISBN 9789060176948
- **GOMBRICH, E.H.**, Kunst en illusie. ISBN 9026943865
- **GOMBRICH, E.H.**, Een kleine geschiedenis van de wereld. ISBN 9035130006
- **HAECKEL, E.**, Kunstformen der Natur. ISBN 3791319787
- **ITTEN, J.**, Kleurenleer. ISBN 9789043911856
- **KOMRIJ, G.**, Kijken is bekeken worden. ISBN 9029526734
- **KOVATS, T.**, The drawing book. ISBN 9029526734
- **KRAAIJPOEL, D. & HERENIUS, C.A.**, Het kunstschilderboek. ISBN 9789043911078
- **LUDION**, Kunstbibliotheek.
- **SIMMONS, R. & CLEMSON, K.**, Prenten maken in hoogdruk. ISBN 9021304686
- **SMITH, E.L.**, Kunst nu. ISBN9068681303
- **SPANGENBERG, K.**, Six centuries of master prints. ISBN 0931537150
- **THOMPSON, J.**, De kunst van het kijken. ISBN 9055446254
- **VAN DER LINDEN, F.**, De grafische technieken. ISBN 1904772331
- **VERSTOCKT, M.**, De genesis van de vorm. ISBN 9002145314
- **VITAMIN D, NEW PERSPECTIVES IN DRAWING**, ISBN 9780714845456

Vaktijdschriften

- DADA, Surfacedesign, Textileforum.
- Connaissance des Arts
- Kunstbeeld
- Kunstschrift
- (H)art
- Openbaar kunstbezit Vlaanderen
- Fineartsmagazine TABLEAU

Websites

- <http://www.wga.hu>
- <http://witcombe.sbc.edu/ARTHLinks.html>
- <http://www.artchive.com> Voor schilderen:
- www.hansvanderkerckhove.be
- www.richter.com
- www.hugobesard.be
- www.papierbiennialeryswijk.nl